

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

Mladi, revolucionarna snaga?

Jacques Ellul

Jacques Ellul

Mladi, revolucionarna snaga?

1968.

Jacques Ellul, „La jeunesse, force révolutionnaire?“, *La Table ronde*,
n. 251–252, décembre-janvier 1968–1969, temat „Analyse d’un
vertige (Analiza jedne vrtoglavice)“.

Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, 2025,
<https://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net

1968.

ono što jesu: tada će tehnički sistem početi da opada, proizvodnja će katastrofalno pasti, nastaće pometnja, tehničko društvo će nestati, ali s njim i sami hipiji, jer će vrlo brzo biti primorani da rade kako bi preživeli i to na nivou mnogo nižem od onog koji je dostiglo sadašnje društvo. To bi bila prosta globalna regresija (osim možda u umetničkoj sferi). Rekao bih da je sve to malo verovatno.

Stoga dolazimo do zaključka da omladina, koja je zaista eksplozivna snaga, koja je nesumnjivo u pravu što iznosi svoje odbijanje pred strogošću društva koje postaje sve organizovanije što mu više nedostaju vrednosti, sve više moralističko što je manje moralno, sve imperativnije što manje ima smisla, da ta omladina, dakle, sama po sebi nije ni vrednost niti otvaranje, početak, avangarda ili detonator revolucije. Potrebno je nešto drugo. Ova omladina je u osnovi nesrećna i siromašna, pred prilivom svoje moguće potrošnje. I to je dovoljno da se sve vrati u igru.

1968.

Jacques Ellul, „La jeunesse, force révolutionnaire?“, *La Table ronde*, n. 251–252, décembre-janvier 1968–1969, temat „Analyse d’un vertige (Analiza jedne vrtoglavice)“.

Elil će ovaj esej preraditi i uključiti u svoju knjigu *De la révolution aux révoltes*, Calmann-Lévy, 1972, prvo poglavlje, *Fin de l’Occident révolutionnaire*, drugi deo, „La jeunesse en tant que force révolutionnaire“.

kontinuirano, izdvojeno, razdvojeno zapadno nasleđe“, kaže Maklunan, „zamenjuje se fluidnim, ujedinjenim, stopljenim“. ¹⁷ A to onda upoznaje mlade ljude s potpuno novim stavom prema životu i društvu, neshvatljivim odraslima, čije su glavne karakteristike „odbacivanje istorije, osuđivanje društvenog postojanja kakvog poznamo, želja za ukidanjem osećaja identiteta, difuzni erotizam i nostalgija za hrišćanskim misticizmom ili hrišćanskim kvijetizmom“. ¹⁸ Zato do njih ne može dopreti nijedan razuman argument, a pitanja o njihovoj „budućnosti“, njihovoj „karijeri“, više ih ne dotiču...

Ali da je sve to revolucija? Na političkom i društvenom planu, svakako ne. U svakom slučaju, nije ništa od onoga što se do sada nazivalo „revolucijom“! Jedna od fraza koja se često koristi u ovom pokretu je sledeća: „Najviši projekat je nemati projekat“. Ali nema revolucije bez projekta. Ono što svakako nastaje je novi način postojanja. Neko bi mogao reći kako je to fenomen dublji od uobičajenih revolucija i da će nužno dovesti do globalne revolucije.

I da i ne. Naime, taj fundamentalno „atehnički“ stav podrazumeva radikalnu nezainteresovanost za sve što je ekonomsko, političko (ako ne i pacifističko) i tehničko. Šta će se desiti kada ta generacija dođe do komandne pozicije, do rukovođenja i organizacije? Ili će ti hipiji i njima slični ostati samo šačica, koja će nam služiti kao stari „originali“, ili će se prilagoditi potrebama upravljanja i proizvodnje, što bi značilo da njihova „mentalna i psihička mutacija“ nije bila tako duboka kao što smo verovali; ili će, budući da su brojni, ostati

antropolog Maršal Salins. U martu 1965, studenti i profesori na Univerzitetu iz Čikaga protestovali su zbog rata u Vijetnamu, ali je osoblje bilo izloženo pritisku da ne prekida nastavu. Salins je predložio da se umesto napolju, predavanja održavaju unutra, u amfiteatru, kao protestna predavanja, koja su znala da traju i po celu noć, s debatama, umetničkim nastupima, itd. Tokom istog meseca taj oblik protesta proširio se na još tridesetak univerziteta u SAD. (AG)

¹⁷ Svi citati iz Makluana su iz Marshall McLuhan i Quentin Fiore, *The Medium is the Message: An Inventory of Effects* (Maklunan namerno ostavlja u naslovu prvobitnu tipografsku grešku, *Message*, umesto *Message*, zato što ga je privuklo značenje „Mass-age“, „masovno doba“), 1967, 114, 145. (AG)

¹⁸ Konstantin Jelenski, *Preuve*, 1967. (Ellul)

Sadržaj

Iz teksta	6
U godini Belzebuba, Gospodara muva	8
Mladi, revolucionarna snaga?	12

zato što iza njih, ispod njih, postoji to famozno potrošačko društvo, društvo izobilja, „veliko društvo“.

Oni mogu da žive i pokazuju svoju originalnost samo u meri u kojoj je ovo društvo preobilno, što omogućava život onih „na marginama“. Stoga je fenomen hipija veoma složen. S jedne strane, to je reakcija protiv tehničkog društva, efikasnosti, apstrakcije, reda. To je fundamentalni protest jer se izražava kroz ponašanje, kroz vrednosti koje su suprotne vrednostima ovog društva. I time, u meri u kojoj to predstavlja odbijanje i protest, možemo reći da ga to društvo i proizvodi. Ali s druge strane, taj pokret negacije je moguć samo zahvaljujući tom istom društvu: njega nije samo neophodno napadati, nego je to i moguće zbog samog njegovog bogatstva, zbog preobilja potrošačkog društva, koje može sebi da priušti luksuz izdržavanja sopstvenih protivnika, da im omogući da žive. Hipiji su zapravo luksuz zapadnog društva, oni predstavljaju društveni višak omogućen činjenicom da ostatak društva radi vrlo efikasno, da funkcioniše veoma brzo i veoma energično. Zamislite ozbiljna društvena previranja koja vode do građanskog rata ili veliku ekonomsku recesiju koja, na primer, iziskuje povratak tradicionalnoj poljoprivredi: fenomen hipija automatski nestaje.

Ali za sada postoji, i možda bi trebalo prihvatiti Makluanovu analizu za koga to zaista predstavlja revoluciju. Ali to se, kao posledica novih metoda komunikacije (tog „električnog kola“, kako kaže Makluan, „koje daje mitsku dimenziju našim običnim individualnim i kolektivnim postupcima“) nalazi na dubljem nivou od svih drugih dosadašnjih razvoja; to je, naime, transformacija odnosa između pojedinca i sveta: nove tehnike dovode do neke vrste totalizacije pojedinca, do mitskog sjedinjenja s društvom, koje proizvodi mistiku učešća, osećaj kontinuiteta, kolektivne fuzije (tu situaciju dobro označava izraz „put on“, „postaviti“, s kojim naši studenti priređuju svoja „teach-in“¹⁶). Zahvaljujući električnom kolu, „naše

¹⁶ „Teach-in“, protestna predavanja u zgradi fakulteta, što Elil ovde piše u na engleskom: oblik protesta, koji je predložio niko drugi do naš omiljeni autor,

nizacija... Može li se preći iz jednog u drugo? Ništa nam ne dopušta da to kažemo ili da u to verujemo.

Naime, ovaj revolt protiv društva kojeg se plašimo doživljava se samo u odnosu na to društvo. Odbacivanje, protest, odigrava se na samom temelju ove civilizacije, koji se ne dovodi u pitanje. To je zastrašujuće, ali ne možemo zamisliti da bi uopšte moglo biti drugačije. Demonstranti imaju koristi od ove civilizacije. I to je ono što objašnjava zapanjujuće kontradikcije studentskih zahteva iz maja 1968. Tako se nastava koja se odvija na univerzitetu osporava iz dve potpuno oprečne orijentacije: s jedne strane, univerzitet se optužuje da priprema „pse čuvare“ režima, poslušne instrumente ekonomije, psihologe koji će pružiti opravdanja, itd. Ali s druge strane, isti ljudi optužuju svoje profesore da su brbljivci i mandarini, koji ih ne pripremaju efikasno za funkcije koje treba da ispune, a univerzitet da ne pruža mogućnosti diplomcima. To je zato što zapravo osećamo panični strah od konformiranja radi služenja tom društvu kojeg se gnušamo, ali istovremeno ne možemo da sebe zamislimo drugačije osim kako ispunjavamo tehničke funkcije neophodne za to isto društvo.

Naravno, tu su hipiji! Oni protestuju s pozicija radikalnog raskida, više ne žele da imaju bilo kakvu poziciju, bilo kakvu odgovornost, bilo kakvu funkciju. Hipiji ispovedaju novi način života, moć cveća, slobodnu volju, opštu ljubav, potpunu slobodu odnosa, potpuno zajedništvo, pacifizam koji se živi na nivou svakodnevnog života. Nema više poslova, nema više tehnika, nema više struktura, nema više organizacije. Tu je zaista reč o fundamentalnom protestu, koji seže do korena ovog društva. Ali kakvu vrstu odnosa ti hipiji imaju s ovim društvom? Oni žive u njemu. Čak žive prilično dobro. Kada su oni ili njihova deca bolesni, o njima se brine. I dalje imaju krov nad glavom. Njihova odeća je ponekad veoma kvalitetna. Pa? Pa, imaju podršku, čak i među odraslima, koji ih okružuju, pomažu im, olakšavaju mnoge stvari. A kada su im potrebne usluge, mnoge dobijaju besplatno. Ali kako je to moguće? Jednostavno

Kao buklet anarhije/ blok 45, 13,5 x 20 cm, 32 str. Na koricama: Gilles Caron, Nanterre, 1968 (grafit u studentskom gradu u Nanteru, predgrađu Pariza, s naslovom poeme Andrea Bretona, „Radije život“, 1928–1929).

Iz teksta

„Činjenica mladih“ postoji. Ali ko je prvi svestan toga? Odrasli. Mislim da se moramo čvrsto držati te realnosti: odrasli su ti koji su stvorili fenomen mladosti, zasnovan na sociološkom postojanju te starosne grupe, koja se našla u novoj i neodređenoj situaciji. Stariji su ti koji veličaju i hvale mladost. Vidimo onda i reklame, trgovinu, itd.: odrasli su ti koji uređuju omladinsku štampu, pružaju mladima modele, modu, znakove, jezik koji mladi prosto usvajaju. Upravo u novinama mladi ljudi uče da postoje kao kategorija, kao moć, stvarnost. Odrasli su ti koji „preuveličavaju“ mladost i koji je, iz veoma različitih razloga, stvaraju...

*

... mora se shvatiti da u tim pokretima nema spontanosti mladih: odrasli (novinari, profesori, filozofi) su ti koji prvi upoznaju mlade ljude s problemom, a zatim ih postepeno uključuju u akciju. Štaviše, da bi privukli mlade, ti odrasli igraju ne samo na kartu svoje pristupačnosti i velikodušnosti, već i na ono maglovito verovanje u jedinstveni i moralno uzvišeni karakter te omladine: stariji igraju na osećaj mladih ljudi da su oni, kao takvi, nosioci vrednosti. Ali u stvarnosti, mlade ljude zanima samo ova ili ona politička *drama*, u meri u kojoj su i sami odrasli zainteresovani za nju, i na njihovom tragu. Može se reći da je to bio slučaj i s događajima u Francuskoj u maju i junu. Naime, većina vođa nisu bili mladi ljudi... a oni koji su u srednjim školama osnivali akcione komitete najčešće su bili nastavnici koji su dugo pripremali svoje učenike za to. Ipak, masa mladih ljudi je tada bila uverena i u svoju

Ono što je važno, na nivou izazova i pobune, nije ono što mladi govore i misle već ono što *jesu*. Oni su, sami po sebi i za sebe, izazov ovom poretku, oni su osuda ovog tehničkog, rigoroznog, uređenog sveta, osuda jednog oblika života i prvenstva stvari, oni su osuda... ali ne po svojim vrlinama, svojoj energiji, svojim postupcima: nisu na barikadama Latinske četvrti oni bilo šta dovodili u pitanje. Tamo su bili u potpunoj zabludi. Ono što *jesu* otkriva se kroz njihovu neprilagođenost. Ta neprilagođenost, ta slabost, ta unezverenost, ti pomalo patetični poremećaji i nepovezanost, ta prljava ili šarena odeća, ta seksualna anarhija, to gađenje i bes, to je ono što ta mladost osuđuje – a ne ono što ističe kada želi da osuđuje. Upravo u meri u kojoj je neprilagođena, mladost ima smisla. I bacanje kamena na policajce je naravno znak neprilagođenosti, ali nikako i političkih stavova, koji su potpuno neadekvatni. „Stavovi“ su glavna slabost te omladine, koja veruje da može da promeni svet kroz taj ideološki kanal, i stoga vidi pogrešnog protivnika kada napada buržoaski poredak (a da i ne zna šta je to buržoazija) i kapitalizam ili imperijalizam. Kada pretenduje da zastupa teoriju slobodne ljubavi i proglašava da mašta preuzima vlast¹⁵, pokazuje svoju glupost. Ali kada je prosto ona sama, kada besno lupa na svaka vrata, kada odbija ni sama ne zna šta, obuzeta panikom pred svetom koji je osuđuje na neumoljivi žrvanj, tek onda dovodi ovaj svet u pitanje.

Ali ono što smo upravo definisali je revolt. Specifično stanje, praznina, nešto nepodnošljivo, biće koje ne može da prihvati svoju sudbinu. Nije revolucija to što se sada dešava s tom omladinom, jer joj nedostaju delotvorna svest, doktrina, revolucionarni projekat, jedinstvo društvenog tela koje se buni protiv celine društva, orga-

¹⁵ Aluzija na parolu „Vlast mašti (L’imagination au pouvoir)“, koja se u sekundarnoj literaturi često pripisuje situacionistima. Ali ta parola potiče od „Pokreta 22. mart (Mouvement du 22 mars)“, Danijela Kon-Bendita, a situacionisti su je kritikovali, kao „slabu i maglovitu“ (uz još neka zapažanja o njenim autorima), na dva mesta u svom osvrtu na 1968, „Početak jedne ere“ (*Internationale Situationniste*, n. 12, 1969, „Le commencement d’une époque“, 3–34).

panjeni neopisivom glupošću zahteva Studentskog pokreta, kada traži, na primer, samoupravljanje, studentsku vlast, radničku vlast, itd.: oduševljeni smo revolucionarnom prirodom tih fraza, a da ne vidimo da bi njihov jedini duboki rezultat (ako ostavimo po strani površni rezultat eliminisanja nastavnika i šefova) bila potpunija i neposrednija integracija mladih u ovo društvo: čim se uključe u njegovo upravljanje, više ga neće videti! Biće potpuno nesposobni da ga promene upravo zato što više neće znati šta je to, biće deo njega, dok veruju kako upravljaju njime!

Ali to nam pokazuje da omladina, u svom napadu na ovo društvo i svojoj pretenziji da preuzme vođstvo u njegovoj promeni, ne razmišlja o problemu, da nema doktrinu: ona se trenutno buni protiv ugnjetavanja od strane ovog poretka, ali ne na nivou svog razumevanja, svoje refleksije, već na nivou svoje osetljivosti: mladi ne žele ovo društvo jer ga se plaše. Ne žele život koji im se nudi jer ga osećaju kao prazan i ograničen. Osećaju duboki užas, a da ne znaju odakle dolazi (otuda greške u orijentaciji i objašnjenjima njihove pobune). Oni se zapravo ne bune protiv date strukture, niti protiv nekog eksplicitnog oblika (iako veruju da je tako, pokoravajući se starim šemama i zastarelim tumačenjima, klasnoj borbi, itd.), već protiv globalne orijentacije, protiv njene inspiracije: duha civilizacije. Stoga, ono što mladi ljudi danas misle, ono što govore, što formulišu kao doktrinu, kao slogane, kao konstruisane izraze, u stvarnosti nije važno.¹⁴ Nemaju šanse da pravilno razmisle o problemu, jer ne poznaju ovo društvo koje odbacuju: vide ga, osećaju, ispipavaju, doživljavaju, odbacuju. Puni su emocija, straha, mržnje: ali ništa od toga ne razumeju. Potpuno greše čim pokušaju da verbalizuju svoj utisak i racionalizuju svoje odbijanje. Ali ako njihov izraz nije važan, to ne znači da *oni sami* nisu važni.

¹⁴ Naravno, ova formulacija će naterati sve da zauraju! Mlade i one koji hvalje mladost, ali i one koji je se plaše i konzervativce! Vredi primetiti da ovde doslovno reprodukujem Marksovu procenu proletarijata: nije revolucionaran zato što nešto *misli*, već isključivo zbog onoga što *jeste*. Ono što proleter *misli* [ili može misliti, umišljati, itd., o sebi] za Marksa nema nikakav značaj. (Ellul)

spontanost i u specifičnost događaja, te „pobune mladih protiv sveta starijih“.

*

Stoga ne postoji nikakva svest kod mladih ljudi, ni autonomna, niti heteronomna: naime, ono čega postaju svesni uopšte nije njihova stvarnost, već slika koju im emituju odrasli.

*

Ako odrasli to čine, to nije samo iz vlastitog interesa, niti zato što zaista veruju da je mladost vrednost: to je zato što su zavedeni *ideologijom mladosti*. Ta ideologija prožima naše društvo. Ali ta ideologija nije izolovani plod, nije se sama stvorila, već počiva na dubljim slojevima verovanja: ona je aspekt Mita o progresu, o društvu koje napreduje, o progresu koji je jedan od dva ili tri velika mita našeg vremena, tako da mladost očigledno crpi svoju vrednost iz toga (što ne znači da je reč o nekoj vrednosti) jer progres nužno pretpostavlja da će sutra biti bolje od danas, i da mladi predstavljaju sutrašnjicu: upravo oni su nosioci i garanti te budućnosti, nužno uspešne. „Oni će stoga postići ono što mi nismo mogli.“ Ta ideologija mladosti je paralelna ideologiji „rasta-razvoja“, koja se takođe zasniva na Mitu o progresu. Mladost ima težinu, značaj, upravo u meri u kojoj je praktično odgovorna za obezbeđivanje rasta i društveno-ekonomskog razvoja. Ako te dve ideologije stavljam u vezu, to je zato da bih podsetio da je u očima odraslih potpuno očigledno da se ta mladost mora strogo integrisati u društvo, da mora ispuniti ulogu koja joj je dodeljena, bez koje nema nikakvu vrednost: mladost koja odbija da podrži vrednosti rasta i razvoja može biti dobra samo za otpad.

Itđ.

U godini Belzebuba, Gospodara muva

Uvodni komentar

Neka kao mali uvod posluži poruka, ovde slobodno proširena, iz prepiske s Nenadom, prevodiocem Elilove *Tehnike*, koji je prvi video ovaj prevod. Elilov tekst je toliko snažan da mami na bujicu komentara, ali koje ne bi trebalo samo izneti u nekoj prigodnoj formi, recimo, u nekom predgovoru, i ostati na tome, nego ih razmenjivati i u drugim prilikama, budući da je reč o kritičnim stvarima.

Tekst se preporučuje za debate još više nego onaj koji su od nas preuzimali u skoro svakom studentskom protestu, s nama (kao 2011, ali kada nije bilo podrške medija, profesora, političkih partija, pevaljki, glumaca, umetnika-aktivista...) ili bez nas (kao sada, i to izričito, osim što sam na dva fakulteta poslao literaturu za njihove čitalačke kružoke, ali samo kao podršku tim pojedincima koji su se javili, u njihovom pokušaju da se tamo nešto i promisli, a ne kao „podršku mladima“ uopšte, samo zato što su mladi): *Beda student-skog života*, koji i Elil ovde navodi kao „značajnu analizu“. Taj situacionistički pamflet donosi bespoštednu kritiku studentskog miljea, s mnogo dalekometnih uvida, ali ipak s tanjom sociologijom i uz zadržavanje nekih starih iluzija. I pored toga, ima odličan polemički naboj, koji se i dalje dobro drži, tako da ostaje važan. Ali sada imamo i nešto bolje:

Na početku sam izdvojio neke odlomke, koji će u bukletu ići na unutrašnjim koricama i predlistu, zbog naglasaka na IDEOLOGIJI MLADOSTI, što Elil tu zapravo kritikuje, dakle produkt odraslih, a ne „mlade“. To je tek delić onoga što bi vredelo izdvojiti, ali ako to pokušaš, ostaje ti samo da preneseš ceo tekst... Njihov položaj analizira sociološki, u pravoj lekciji iz te propale discipline (ako pogledaš čime se danas bave naši profesori

nego ranije.¹² Tim pre što ovo društvo ne pruža ništa što bi moglo doneti dovoljno olakšanje. Na drugom mestu sam analizirao načine za oslobođenje tenzije u tehničkom društvu.¹³ Ništa od toga nije ravno starom Festivalu, koji izražava svetost prestupa, povratak u kaos, ali koji je istovremeno dobro osmišljen i integrisan u poredak. To, u našem svetu, ne nudi više nikakav prekid ili izlaz. Vitalnost mladih ljudi trebalo bi da se manifestuje u svim sferama delovanja, ali sve aktivnosti su organizovane na tehnički način, koji ne može da toleriše nered, anarhiju ili nekoherentnost. Tu leži šok. I mladi vide upravo takvo društvo, u koje su pozvani da stupe. Vide ga, već su u ovom društvu kroz potrošnju i ograničenja koja trpe, ali još uvek nisu u njemu kroz radno vreme, pozitivne aktivnosti ili potrebu da zarađuju za život; mladi još uvek ne učestvuju u potpunosti, tako da još uvek imaju dovoljnu distancu da „vide“ ovo društvo, da ga odbace. Vide te poslove, tu budućnost bez budućnosti, te monotone, konformističke živote, ta tupa lica: zamišljaju to društvo mnogo nepodnošljivijim, restriktivnijim od situacije koja im je poznata u njihovom uzrastu. Ne žele da postanu ti odrasli mrtvaci u okviru organizacije. Ulazak u to društvo izgleda im kao prolazak kroz vrata pakla.

Mladi osećaju žestok revolt pred tim totalnim zahtevom za potpunom beznačajnošću. Oni odbacuju ovaj poredak, to jest, odbijaju da plate cenu koju tehničko društvo zahteva da bi obezbedilo potrošnju kojoj mladi ipak teže! Upravo smo rekli da mladi mogu da „vide“ ovo društvo neuporedivo bolje od odraslih jer još nisu potpuno integrisani u njega, jer još nisu podlegli svim njegovim mrežama: dovoljno ga dobro poznaju kroz ograničenja, dovoljno su udaljeni od njega neučestvovanjem. I zato možemo biti samo za-

¹² Da li je potrebno još jednom ponoviti da ne mislim kako je čovek u prošlosti bio slobodniji? Samo je živio u društvu koje je imalo neke vrednosti i smisao: zato su mu neka ograničenja bila podnošljiva, što je sada nestalo. (Ellul)

¹³ *La Technique ou l'Enjeu du siècle*, ch. V; *Propagandes*, ch. II (Ellul). Vide ti naše Izdanje, *Tehnika ili ulog veka*, <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/jacques-ellul-tehnika>.

itd.; ništa ih više ne iznenađuje; ali sve to su samo slabašni spoljašnji znaci. To uopšte nije duboka i celovita stvarnost ovog društva. Kao što ni limeni vojnici nisu pripremali decu za rat, tako ni kontakt s tehnikom ne prilagođava decu ovom društvu. Ono čemu su najbolje prilagođena je potrošnja tehnike. Na tom nivou kulturna integracija svakako nije teška! I mladi se zapravo rado podvrgavaju toj potrošnji.

Ali nema adaptacije na nivou vitalnosti. Mlada osoba će vrlo brzo odbaciti društvo koje je ukalupljuje, ograničava, disciplinuje na svakom koraku, koje je svodi na pasivnost; odbaciće „društvo spektakla“, jer mora da oslobodi svoj nagon za kreativnošću (seksualna potreba je samo jedan njegov aspekt). Kao što je teško tolerisala preterano zahtevni seksualni moral i nije prihvatala inhibicije, tako ne može prihvatiti ni generalizaciju reda. To je, naime, suština sukoba. Tehničko društvo je pre svega društvo reda i organizacije. I što se više usavršava, to više taj red prožima sva područja, jer sa stanovišta tehnike ništa nije nevažno ili beskorisno. U toj minucioznoj mreži, mlada osoba mora da se napregne, da se izrazi na nekoherentan, eksploziv i pomalo lud način. Njoj je u osnovi potreban nered, jer je to jedino moguće okruženje za njenu inovativnost, njeno direktno izražavanje, njenu spontanost. Ali domeni i mesta nereda sve više se smanjuju. Svaka konfuzija je nepodnošljiva, jer preti da dovede u pitanje ekspanziju, napredak, itd. I mlada osoba očigledno ne vidi da je taj totalitarni poredak koji je ugnjetava precizan pandan i istovremeno uslov te potrošnje koju prihvata s najvećom lakoćom. Ona ne shvata korelaciju. Ona samo doživljava šok te organizacije, mnogo restriktivnije od svih prethodnih moralnih poredaka.

Ta represija više ne pogađa samo jedan (seksualni) nivo, već sve njih. Više se ne sprovodi jednostavnim moralnim ograničenjima, već složenom interakcijom materijalnih, psiholoških, ekonomskih i senzualnih ograničenja, pomoću mreže za zavođenje i manipulaciju koja pojedinca obuhvata na svim nivoima i u svim njegovim izrazima. Akulturacija je stoga mnogo teža, totalitarnija i složenija

i profesorke sociologije), ali pravi predmet je kritika ovog društva, tehničkog društva, sveta rada, proizvodnje, potrošnje, u koji bi mladi trebalo da se integrišu. Ali ne priznaje ih kao klasu, već samo kao sociološku činjenicu, koja se upravo zbog njenih karakteristika (videćemo kakvih) ne može uzimati kao neki stabilni ili čak plemeniti politički faktor – zbog njene „čistote“, „spontanosti“, „hrabrosti“, „dobre energije“, itd., što sugeriše, ako ne veliko znanje i iskustvo, onda neku briljantnu intuiciju, po uzoru na dečaka iz *Carevog novog odela*... U stvarnosti smo, ovde kod nas, imali prizore iz Goldingovog *Gospodara muva*: šta biva kad mladi, formirani u kulturi dominacije, osete krv, dakle *moć*... Ili, što je isto, „politički značaj“, ali od kojeg ne bi bilo ništa bez podrške njihovih *autoriteta*: profesora, političkih partija (u našem slučaju, u toj užasnoj inverziji svega, isključivo liberalnih) i medija. Dakle, starijih.

Sve „njihove“ političke ideje i forme protesta potiču od starijih – kao i toliko toga drugog, cela „njihova stvarnost“, kako ovde kaže Elil, budući da sve sadržaje za mlade kreiraju stariji. Prirodni aspekt formiranja i učenja, mimeza, oponašanje – naravno da je sve što smo od malih nogu čitali i upijali poticalo od starijih – kao sastavni deo prilagođavanja (dakle, „konformiranja“) datoj kulturi, postaje morbidan kada ta kultura ima tako redukovane ciljeve, odnosno „vrednosti“, kao ova naša. Ovde kod nas, stariji su im i doslovno zadali temu i vodili ih za ruku. Samo u tim okvirima mogli su da, ponegde, pokažu malo samostalnosti, mada i dalje ni trunku originalnosti, kamoli kreativnosti (budući da znaju za samo jednu formu, „protest“).

Ovo je iz 1968, a opet, uz sve nove momente, koji se moraju imati u vidu – pre svega, današnji nivo proce-

siranosti mladih robama i uslugama, na čemu Elil takođe insistira, pri nivou procesiranosti koji je njemu, prepotopske 1968, izgledao ekstreman – obrasci koji se ponavljaju sa svakom novom generacijom, ne samo kod nas, naravno...

(13. IX 2025)

Uobičajena reakcija, naročito od 1968, po kojoj možete meriti nečiju intelektualnu lenjost, odnosno nečiji SMS faktor (stepen malograđanske svesti), jeste da se odmah izrazi „podrška“ nekom protestu mladih, svejedno kakvom. To je najbezbednije. „Oni su naša budućnost.“ Ali oni nisu *naša* budućnost. Oni su budućnost ovog radnog kaveza, njegovi budući kapoi (dok se, tu i tamo, ne pokaže suprotno). Samo kada organski, iz stomaka, a ne samo iz glave, odbacuje tu zacrtanu sudbinu, neka mlada osoba – ili starija, u nekom trenutku, ako za to još nije kasno – dovodi ovaj svet u pitanje (kao što ovde kaže Elil). Ako tu pokaže dovoljno istrajnosti, onda i glava može početi da sledi neki drugi tok misli. To može biti samo pojedinačno, *lično* dostignuće, a ne nešto što se usvaja u masi i kroz masu, u obliku gotovih artikulacija koje stižu odozgo, od medija i političkih autoriteta. I samo ta lična nezavisnost – dakle, ono što je na svetu *najkrhkije*, jer nije masa, nije „moć“ – u svom kretanju *odozdo*, otvara neki novi prostor. Ako samo gledamo kako da se uvalimo u ovakav svet, onda ništa. Ne samo iz lude nade, nego na osnovu iskustva, ovde ipak verujemo u ta pojedinačna otvaranja, u izlazak iz kaveza i susret takvih pojedinaca, mladih ili starijih, na nekom boljem ljudskom terenu.

AG, 2025.

Ta neprilagođenost ima simptome, indekse i različite aspekte u zavisnosti od društvenih kategorija mladih ljudi, ali deluje prilično univerzalno. Ta opšta karakteristika je za mene dokaz da nije reč o neuspehu nekolicine mladih ljudi, o nekom nedostatku, psihološkoj slabosti, itd.: u stvarnosti, ta opšta neprilagođenost je optužnica protiv tehničkog i tehnički sve naprednijeg zapadnog društva (to da li je ono kapitalističko, komunističko, socijalističko, u ovoj stvari je potpuno svejedno). Buntovnici bez razloga, begunci, crne jakne, *zazui*, zlatne jakne¹⁰, hipiji, bitnici, huligani, buntovni studenti iz 1968: to je potpuno isti duboki fenomen.¹¹ Mladi ljudi ne mogu da prihvate ili tolerišu ovo društvo. Zašto? I evo, usuđujem se da se malo upustim u to!

Verujem da su mladi ljudi obdareni izvesnom ljudskom spontanošću, životnom snagom koja još nije ukroćena ili kanalisana, „prirodom“, ako hoćete. Mladi ljudi su nužno „primitivni“, veoma snažno osećaju utiske, strasti, mržnje i podsticaje; imaju veliki apetit za životom, traže proširenje svoje vitalnosti. Drugim rečima, još nisu prošli kroz akulturaciju. I mislim da je njihova pobuna izraz teškoća u akulturaciji u tehničko društvo, u kojem se spontanost odbacuje, gde je sve proračun i preciznost; životna snaga, vitalnost, koristi se prisilno, budućnost izgleda unapred određena, itd. Vrlo lako smo poverovali da su mladi ljudi kulturno integrisani samim tim što od rođenja žive u tehničkom okruženju. Od početka su imali tehničke igračke i bili naviknuti na automobile, avione, televizor,

¹⁰ *Zazous*: francuska potkultura koja se razvila za vreme Drugog svetskog rata, mladići i devojke u živopisnoj „svingerskoj“ odeći, čiji su izgled (tako „američki“ i čak „crnački“) i ponašanje, naročito prezir prema radu, skandalizovali tadašnje građanstvo i kvislinške vlasti. *Blousons dorés*: Elil koristi francuski naslov švedskog filma *Raggare!* (Olle Hellbom, 1959), „*Les Blousons dorés*“, „Zlatne jakne“. *Raggare* su švedska potkultura, skandinavski verzija francuskih „blouson noir“, „crnih (motociklističkih) jakni“, po uzoru na američke „greasers“ (ljubitelji američkih automobila iz pedesetih, uglavnom iz radničke klase i manjih mesta), bajkere i rokabilije. (AG)

¹¹ Videti „Étude sur l'inadaptation des jeunes: Rapport du club de prévention de Pessac“, 1963. (Ellul)

stavljaju sutrašnjicu: upravo oni su nosioci i garanti te budućnosti, nužno uspješne. „Oni će stoga postići ono što mi nismo mogli.“⁹ Ta ideologija mladosti je paralelna ideologiji „rasta-razvoja“, koja se takođe zasniva na Mitu o progresu. Mladost ima težinu, značaj, upravo u meri u kojoj je praktično odgovorna za obezbeđivanje rasta i društveno-ekonomskog razvoja. Ako te dve ideologije stavljam u vezu, to je zato da bih podsetio da je u očima odraslih potpuno očigledno da se ta mladost mora strogo integrisati u društvo, da mora ispuniti ulogu koja joj je dodeljena, bez koje nema nikakvu vrednost: mladost koja odbija da podrži vrednosti rasta i razvoja može biti dobra samo za otpad.

Ona, za odrasle, ima vrednost samo u meri u kojoj obezbeđuje napredak ovog društva. I zato joj se daje to mesto i zato se toliko slavi. Taj determinizam je jedan od faktora koji objašnjavaju pobunu mladih. Ali neophodno je da shvate da ako odbiju tu ulogu, ako više ne žele da preuzmu sudbinu društveno-ekonomskog napretka u svoje ruke, onda time poriču sebe. Pokazali smo da mladost zapravo ne postoji, da nije vrednost, da nema drugu stvarnost osim one materijalne i ideološke koju proizvode odrasli; u meri u kojoj postoji, mladost je samo postvareni proizvod ideologije odraslih o društvu. A kada mladi ljudi odbace tu sudbinu, oni uopšte ne doživljavaju buđenje, već uranjanje u prazninu, jer uskraćeni za ovu stvarnost, više ne nalaze ništa. I to će biti jedan od sastavnih elemenata pobune mladih. To nas onda vodi ka ispitivanju faktora te pobune, koja je svakako nesporna.

Ono najjednostavnije, na čemu se nećemo zadržavati, jeste nesklad između slavne slike koju odrasli imaju o mladima i odsustva njihovog mesta i uloge u društvu. To je nešto očigledno. Moramo ići dalje. Verujem da srž problema leži u dubokoj neprilagođenosti mladih ljudi našem tehničkom i tehnički sve naprednijem društvu.

⁹ Nasuprot tome, treba primetiti da u društvima u kojima je prošlost vrednost, mladost nema značaj: kao u republikanskom Rimu ili u srednjem veku. Mladi nisu ništa, jer je suštinski mit onaj o izvrsnosti prošlosti: zato su stariji oni koji u tim društvima preuzimaju ulogu koja se danas pripisuje mladima. (Ellul)

PETER BROOK'S
Film of **LORD of the FLIES** x from the novel by
WILLIAM GOLDING
Produced by Isaac Klier Directed by Peter Brook An Allen-Myer production British Lion Presentation through A.I.C.

Mladi, revolucionarna snaga?

S devalvacijom svih revolucionarnih snaga u našem društvu, filozofi, levičari, čak i marksisti, bacili su se u očajničku potragu za nekim drugim proletarijatom. Znamo za Markuzeov stav (ali on nije jedini!), po kome revolucija može doći samo od „isključenih grupa“: gladnih, crnaca iz Sjedinjenih Država, studenata, i uopšte mladih. Čini se da je u ovom trenutku, ove godine, čak došlo do izvesnog pomaka: u poslednjih desetak godina postalo je kliše reći da „klasa“ podela više nije ona iz Marksovog vremena, da u razvijenim nacijama više nema prave klasne borbe i da je to sada borba nerazvijenih naroda protiv onih bogatih. Revolucionarnu „klasu“ (?) čine svi siromašni narodi, oni iz bivših kolonija ili osiromašeni svet-skim imperijalizmom. U ovom trenutku, uporedo i ponekad umesto ovog tumačenja, nailazimo na ideju o mladima kao pravom proletarijatu. To je već značajno analizirano u pamfletu strazburških situacionista o položaju studenata (1966).¹ Stoga moramo pokušati da dešifrujemo tu mogućnost.

Pre svega (i uz izvinjenje što ponavljam banalnosti), očigledno bi trebalo početi s određenim sociološkim podacima, koji nam omogućavaju da postavimo pitanje. Naime, jasno je da se problem javlja upravo u vezi s materijalnim stanjem. Mladi, pre svega, u našem društvu čine demografsku masu kakvu nisu predstavljali nikada u istoriji. Masu u apsolutnim brojevima, masu u proporciji s ostatkom stanovništva, najzad, masu po blizini elemenata. Ponovimo da će, grubo rečeno, mladi do 1970. predstavljati četvrtinu francuskog stanovništva. Sada je važno imati u vidu taj biološki zakon, primenjen u životinjskim društvima, da kada grupa pređe određenu gustinu, ona automatski postaje predmet fenomena nasilja, spoljašnjeg

¹ *De la misère en milieu étudiant considérée sous ses aspects économique, politique, psychologique, sexuel et notamment intellectuel et de quelques moyens pour y remédier*, AFGES, Strasbourg, novembar 1966. Videti naše izdanje, Situacionistička internacionala, *Beda studentskog života*, <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/situacionisticka-internacionala-beda-studentskog-zivota>. (AG)

mladi pokušali da postignu tu svest o tome šta jesu, sami i za sebe, taj događaj se opet ne bi mogao uporediti s onim što se dogodilo u svetu rada ili što imamo danas među seljacima: zato što se ne bi naišli u situaciji koja bi se mogla dobro okarakterisati ekonomskim i sociološkim podacima, načinom života, itd.⁷ Ono s čime bi se susreli je situacija sačinjena od neizvesnosti, nejasnoća, praznine; to je odsustvo mesta i uloge u društvu, to je neka vrsta zgrade. Međutim, istovremeno, oni žive u svetu koji ih uverava da su njegov najvažniji deo, budućnost, autentičnost: i oni u to veruju. Stoga su potpuno nesposobni da postanu svesni svoje stvarnosti. I kada se poznata izreka o trećem staležu transponuje u njihovu korist, „Mladi ljudi nisu bili ništa, oni su sve, žele da budu nešto“⁸, to su prazne reči, jer naše društvo za njih rezerviše upravo situaciju izbora, lažnog naravno, licemernog, ali od prvorazredne važnosti. Odrasli nastoje da razmaze mlade i čine da postoje kao takvi.

Ako odrasli to čine, to nije samo iz vlastitog interesa, niti zato što zaista veruju da je mladost vrednost: to je zato što su zavedeni *ideologijom mladosti*. Ta ideologija prožima naše društvo. Ali ta ideologija nije izolovani plod, nije se sama stvorila, već počiva na dubljim slojevima verovanja: ona je aspekt Mita o progresu, o društvu koje napreduje, o progresu koji je jedan od dva ili tri velika mita našeg vremena, tako da mladost očigledno crpi svoju vrednost iz toga (što ne znači da je reč o nekoj vrednosti) jer progres nužno pretpostavlja da će sutra biti bolje od danas, i da mladi pred-

⁷ To pokazuje ekstremna slabost analiza mladih o mladima, koje se pojavljuju svuda od maja 1968. Tu se pre svega uočavaju sociološko neznanje i niz ekonomskih neistina. Na primer, studenti se žale kako su eksploatisani u ovom društvu, a da ne uviđaju da su njegovi najpovlašćeniji članovi. (Ellul)

⁸ Parafraza odlomka iz čuvenog pamfleta *Šta je treći stalež?*, Emanuela Žozefa Sijesa: „Šta je treći stalež? Sve. Šta je do sada bio? Ništa. Šta želi? Da postane nešto“ (Emmanuel Joseph Sieyès, *Qu'est-ce que le Tiers-État?*, 1789). Prema podeli koja je važila do Francuske revolucije, i koja se ugrubo zadržala, prvi stalež čini sveštenstvo, drugi plemstvo, a treći „obični ljudi“, od buržoazije do radnika i seljaka. Kasnije, figurativno, dobijamo i „četvrti stalež“, štampu i masovne medije. (AG)

Ali tu je još jedan neizostavan faktor za postojanje klase: svest. Šta je svest mladih ljudi? Na kom je nivou? I opet, mnogo se govorilo o svesti koju su mladi ljudi dostigli, na primer, tokom događaja u maju-junu, o njenoj zrelosti. Obično zanemarujemo da postavimo pitanje: „Svesti o čemu?“ Ako pogledamo plakate, letke, slogane, grafite – a na drugom nivou izjave gospode Žesmara i Sovažoa⁵ – uznemiruju nas prosečnost, ponavljanja i ispraznost tih tekstova. Ako izuzmemo često dobro odabrane citate (od Paskala do situacionista), ostalo je bilo patetično ponavljanje tema marksističke ili anarhističke agitacije, slabost, politička neadekvatnost, koji sprečavaju da se govori o bilo kakvoj svesti. S druge strane, postoji veoma snažan osećaj za „činjenicu mladih“. Ako svest nema politički doimet ili sadržaj, da li ima makar nešto od toga u pogledu postojanja mladih kao jedinice, grupe, entiteta?

„Činjenica mladih“ postoji. Ali ko je prvi svestan toga? Odrasli. Mislim da se moramo čvrsto držati te realnosti: odrasli su ti koji su stvorili fenomen mladosti, zasnovan na sociološkom postojanju te starosne grupe, koja se našla u novoj i neodređenoj situaciji. Stariji su ti koji veličaju i hvale mladost. Vidimo onda i reklame, trgovinu, itd.: odrasli su ti koji uređuju omladinsku štampu, pružaju mladima modele, modu, znakove, jezik koji mladi prosto usvajaju. Upravo u novinama mladi ljudi uče da postoje kao kategorija, kao moć, stvarnost. Odrasli su ti koji „preuveličavaju“ mladost i koji je, iz veoma različitih razloga, stvaraju; sistem zvezda se reprodukuje i na nivou „omladinske klase“: mladost se proizvodi od nule, tačno onako kako je Džoni Stark stvorio Mirej Matje.⁶

Stoga ne postoji nikakva svest kod mladih ljudi, ni autonomna, niti heteronomna: naime, ono čega postaju svesni uopšte nije njihova stvarnost, već slika koju im emituju odrasli. Štaviše, ako bi

⁵ Gospodin Kon-Bendit, naprotiv, deluje kao orao u tom kreštanju pilića, ali on je izuzetak, gotovo jedini. (Ellul)

⁶ Johnny Stark (Roger Oscar Emile Stark, 1922–1989), francuski impresario i producent, koji je otkrio čuvenu pevačicu Mirej Matje (Mireille Mathieu, 1946–) i oblikovao njen imidž i karijeru. (AG)

ili unutrašnjeg rata. Iskustva životinjskih društava i „polemologije“ [proučavanja rata] ne potvrđuju Tejarov teorijski stav (Pierre Teilhard de Chardin): zgušnjavanje ne dovodi do konvergencije već do eksplozije.

Druga dobro poznata činjenica: mladi predstavljaju srednju kategoriju u našem društvu. U tradicionalnim društvima ne postoji „omladina“: dete naglo prelazi u (društveno) stanje odraslog doba. Inicijacija, obred, i ono postaje mlada odrasla osoba, koja učestvuje u istim poslovima, borbama, prednostima i pravima kao i ostali odrasli. Nema dugog uspona od detinjstva do odraslog doba. Čak i u rimskom pravu, uslov „maloletnosti od 25 godina“ odnosio se samo na nekoliko sekundarnih pravnih aspekata. Danas, naprotiv, mlada osoba više nije dete, ali još uvek nije ni društveno odrasla osoba – čak ni sa 21 godinom. Zakonsko punoletstvo se često poništava sporošću procesa društvene integracije.

Šta karakteriše taj srednji period? Prvo, mlada osoba i dalje podleže obrazovanju deteta. Ona je fiziološki odrasla (znamo da se uzrast puberteta smanjuje), stoga sposobna da ima decu, da osnuje porodicu. Ali to ne može postići društveno: mlada osoba u pubertetu, između 12 i 14 godina, moraće da čeka do 25 godine da bi mogla da normalizuje svoj seksualni kapacitet u društvenim okvirima. Tokom tog perioda, ona prolazi kroz profesionalnu, intelektualnu obuku, gde se tretira kao materijal koji treba oblikovati, posuda koju treba napuniti, kao predmet. Ona nije ni nezavisna – finansijski – čak i ako dobija mnogo novca od roditelja (ta činjenica se često osuđuje, ali je sekundarna), to nije njen novac. Isto važi i kada je društvo izdržava kroz stipendiju. Ona ne zavisi od svog rada već od zadovoljstva njenim ponašanjem onog ko joj dodeljuje taj novac.

Još jedna karakteristika je ogroman jaz između njenog odsustva iz kruga proizvodnje i njenog učešća u krugu potrošnje. U odnosu na proizvodnju, ona je ništa. Ona se samo priprema da uđe u nju. Čak i kada već radi u kancelariji ili fabrici, tu postoji takva diskriminacija između tretmana koji je rezervisan za nju i tretmana odra-

slih, da ona zapravo nije učesnik i može samo imati osećaj dodatne frustracije.

S druge strane, ona je potrošač. I to veliki potrošač (makar samo zbog svoje brojnosti). Ona učestvuje u takozvanom potrošačkom društvu (naime, to nije društvo u kojem mnogo konzumiramo, već ono u kojem činjenica konzumiranja postaje vrednost, značenje i opravdanje). I upravo zato što je samo potrošač, ona u svojim prigovorima, odbijanjima, protestima uglavnom zadržava taj karakter društva: u studentskoj pobuni, mržnja prema „potrošačkom društvu“ dolazi upravo iz tog položaja potrošača: mlada osoba ne može drugačije da vidi društvo, upravo zato što u društvu učestvuje samo na taj način: i što je više potrošač, to će više napadati potrošačko društvo. Ali ta osuda društva nikako nije proizvod revolucionarne svesti; to je automatska reakcija na činjenično stanje. Da nije tako, mladi ljudi bi videli da je naše društvo nešto sasvim drugačije od „potrošačkog“. Konačno, oni su potrošači zato što ih kao metu bira ju trgovačka ili industrijska preduzeća koja vode odrasli. Časopisi, ploče, zvezde i blicevi, tranzistori, posebna odeća, značke i kaiševi... mladi ljudi su žrtve reklama, koje ih oblikuju da bi konzumirali.

Ali istovremeno, koliko god da je potrošnja mladih ljudi važna, ona je u njihovim očima ništa u poređenju s onim što bi mogla biti, što bi trebalo da bude, to jest, srazmerno onome što im tehničko društvo nudi za konzumiranje. Ono što mlada osoba vidi, ono što joj se „nudi“, neuporedivo je s onim što može imati, jer to isto društvo koje izaziva njenu intenzivnu želju ne pruža i mogućnosti da je zadovolji: u odnosu na potencijal zadovoljstva, njena finansijska sredstva su još nesrazmernija od onih običnih ljudi. Naime, ona slepo prati reklame koje joj nude to zadovoljstvo. Ona ih snažno doživljava: zato što je za to pripremljena od malena (prethodno reklamiranje dečjih časopisa) i zato što njeno uživanje počiva na izuzetnoj osetljivosti mladosti na utiske.

To vodi do treće činjenice: mladi su omiljena meta, idealna publika masovnih medija. Oni nemaju zalihe otpora izvedene iz iskustva, ne pate od sklerotičnog stvrdnjavanja, niti osećaju privlač-

vrednosti koje smatraju apsolutnim. Prepoznaju sebe i postaju kategorija „za sebe“. Ali onda se mora naglasiti da u tom slučaju mladi ljudi nisu *grupa mladih*. Pre svega, u tim pokretima podstaknutim politikom, oni se zapravo susreću sa odraslima, sarađuju s njima: politički centar interesovanja služi da okupi odrasle i mlade ljude istog mišljenja, u istoj aktivnosti, mnogo više nego da odredi mlade ljude *kao takve*.

Pored toga, mora se shvatiti da u tim pokretima nema spontanosti mladih: odrasli (novinari, profesori, filozofi) su ti koji prvi upoznaju mlade ljude s problemom, a zatim ih postepeno uključuju u akciju. Štaviše, da bi privukli mlade, ti odrasli igraju ne samo na kartu svoje pristupačnosti i velikodušnosti, već i na ono maglovito verovanje u jedinstveni i moralno uzvišeni karakter te omladine: stariji igraju na osećaj mladih ljudi da su oni, kao takvi, nosioci vrednosti. Ali u stvarnosti, mlade ljude zanima samo ova ili ona politička *drama*, u meri u kojoj su i sami odrasli zainteresovani za nju, i na njihovom tragu. Može se reći da je to bio slučaj i s događajima u Francuskoj u maju i junu. Naime, većina vođa nisu bili mladi ljudi – Žesmar i Sovažo nisu bili mladi⁴ – a oni koji su u srednjim školama osnivali akcione komitete najčešće su bili nastavnici koji su dugo pripremali svoje učenike za to. Ipak, masa mladih ljudi je tada bila uverena i u svoju spontanost i u specifičnost događaja, te „pobune mladih protiv sveta starijih“.

⁴ Alain Geismar (1939–) i Jacques Sauvageot (1943–2017), uz Daniela Cohn-Bendita (1945–), najistaknutije studentske vođe maja-juna 1968, makar za medije, odnosno širu javnost. Žesmar i Sovažo su, naravno, tada bili mladi, ali ipak stariji od uzrasta diplomaca, čak i okasnelih. Situacionisti ih nisu štedeli u svojim osvrtima na 1968. Maoista Žesmar, socijalista Sovažo i magloviti levičar Bendit, kasnije će, kao i mnogi drugi veterani 1968, preći na najpliće realpolitičke pozicije, u okviru ove ili one liberalne formacije, u čemu je Bendit dogurao najdalje (ili najdublje), kao član Zelenih i evroparlamentarac. Opet, Žesmar, od 1986. miteranovski socijalista, od 1990. je obavljao funkciju „počasnog generalnog inspektora nacionalnog obrazovnog sistema“ („inspecteur général honoraire de l'Éducation nationale“) i radio pri ministarstvu obrazovanja u nekoliko socijalističkih vlada. (AG)

student je pre svega student (Glucksmann, ibid.). Čuveno spajanje studenata i radnika iz maja 1968. delom je želja, a delom san. Do nje ga je vrlo retko dolazilo. Štaviše, čak i unutar grupe mladih postoji veliki kontrast između njih pri razlici od svega nekoliko godina. Za dečaka od 15 godina, onaj s 21 je starac. Moglo bi se reći da postoji rez od tri godine: ta omladina od 15 do 25 godina obuhvata najmanje tri grupe, bez korespondencije.³ Mišljenja, sudovi i orijentacije u političkim, estetskim, modnim i filozofskim pitanjima menjaju se otprilike istom brzinom. Više nemaju iste idole, iste centre interesovanja, isto seksualno ponašanje. A ako mlađi optužuju one druge da su stari, ti drugi, od 21, 22 godine, više ne mogu biti striktno zainteresovani za ono što naglo uzbuđuje mlađe. Jedva da postoji zajednički „jezik“ između njih, komunikacija je gotovo nemoguća. Takva fragmentacija te starosne grupe u brojne frakcije znači da ne možemo zaista ozbiljno prihvatiti ideju da je to ujedinjena društvena grupa, na isti način na koji je to mogla biti neka društvena klasa u 19. veku.

Mlađi se, naravno, mogu naći ujedinjeni kao grupa u društvenoj celini ili pojavom zajedničkih interesa ili suprotstavljanjem „starom“ (pri čemu moramo uzeti u obzir da taj pojam označava različite elemente u zavisnosti od slučaja) ili manje-više trajnim postojanjem centara privlačnosti van njihove grupe, što je iznenada polarizuje, kristalizuje u određenu konkretno opažljivu stvarnost. To će se desiti, na primer, u slučaju određenih političkih događaja: alžirski rat, vijetnamski rat. U takvim prilikama mladi ljudi postaju svesni da postoje kao takvi, jedinstveni u društvu, kao nosioci

³ Ne govorim ovo samo teoretski: to je rezultat mog iskustva, s jedne strane sa studentima, a s druge strane kao predsednika jednog prilično velikog kluba za prevenciju delinkvencije: dakle, na osnovu iskustva s dve grupe mladih ljudi koje su u društvenom pogledu potpuno različite (Ellul). Godine 1958, Elil je zajedno sa učiteljem Ivom Šarjeom (Yves Charrier) osnovao jedan od prvih klubova ili društava za prevenciju mladalačke delinkvencije u Francuskoj (u Pessascu, pregrađu Bordo), koje se nije oslanjalo na državne institucije nego je išlo direktno među mlade. Funkciju predsednika je obavljao do 1977. (AG)

nost radnog sveta odraslih (ozbiljnog zaposlenja, budući da su informacije iz sfere zabave). Makluanova formula „Medijum je poruka“ potpuno je tačna upravo u slučaju mladih. Oni primaju impuls sredstava masovne komunikacije kao vrednost. Samom činjenicom te osetljivosti uronjeni su u verbalni, čisto fiktivni univerzum, koji se hvata za spontanu sklonost mladih ka snovima i fikciji, to jest za njihove teškoće u razdvajanju stvarnog od imaginarnog. Oni su u dvosmislenoj situaciji, a uticaj sredstava masovne komunikacije pogoršava tu dvosmislenost, uranja ih u isključivo relativan, ambivalentan, fluidan, nestrukturiran univerzum. Taj efekat ne zavisi strogo od sadržaja filmova, TV programa, itd. Oni mogu biti odlični, moralni, obrazovni, kulturni, kakvi god hoćete, ali Makluanova analiza opravdano ostaje ista. Upravo činjenica da postoje sredstva masovne komunikacije proizvodi taj rezultat. Mlađi su u stvarnosti zarobljeni i izolovani od ostatka društva samom činjenicom postojanja tih medija: oni čine blok za koji je fiktivni univerzum stvarniji od stvarnosti. Razumljivo je da više nigde ne mogu živeti bez svog opijuma, tranzistora, koji njihovom životu u sadašnjosti daje i njegovu aktuelnost i njegovu stvarnost, i samom tom činjenicom su još više strani svetu odraslih.

Podsetimo se četvrte i poslednje činjenice te objektivne situacije. Mlada osoba pripada društvu koje više nema zajedničke vrednosti, koje više ne nudi značenje, koje je u celini erotizovano, koje više nema posredničke grupe. U tradicionalnim društvima, verovanje ima zajedničke vrednosti, a postojanje posredničkih grupa omogućava prelaz iz jedne situacije u drugu, iz jednog životnog perioda u drugi, bez previše teškoća. Te mogućnosti duhovne i funkcionalne integracije rezervisane su za nekoliko nivoa. Gubitak tih elemenata čini normalnu integraciju mlade osobe u društveno telo izuzetno neizvesnom. To zahteva faktore konformizma, odnosno adaptacije, koji uništavaju individualnu specifičnost i koji se osećaju veoma oštro.

Međutim, to odsustvo je kombinovano sa erotizacijom (u frojdovskom smislu, ne samo seksualnom) društvenog tela. Mlada oso-

ba je (naizgled) lansirana u univerzum privlačnosti, želja, potrage za zadovoljstvom. A očigledno i u domen seksualnog: tu više ništa nije normalizovano. Nema više tradicija, obreda ili vrednosti. Mlada osoba, kroz sliku života i društva koja joj se predstavlja, veruje da ulazi u univerzum izvanrednih mogućnosti za ljubavne veze, uživanje i zadovoljstvo. Međutim, istovremeno se suočava s mehanizmima, organizacijama, racionalnim tehničkim poretom (koji će suviše lako nazvati birokratskim), koji joj se čini još nepodnošljivim jer nema opravdanje, jer se ne zasniva ni na jednoj zajedničkoj vrednosti koju svi prihvataju.

Mlada osoba intenzivno pati od izobličenja između slike koju moderno društvo pruža o sebi i o Personi (zvezdi) i stvarnosti sistema organizovanog s potpuno besmislenim ograničenjima. Govore joj da zadovolji svoje želje, ali saterana je u mrežu neopipljivih mehanizama i kažnjava se ako želi da napravi kratak spoj u toj organizaciji. Ali sve to joj se čini još neprihvatljivijim jer cela ta priča nema nikakvog smisla. Ovo društvo ne samo da nema zajedničke vrednosti, nego ne nudi ni neko značenje bilo čemu. Odrasla osoba se navikla na to. Dobila je skromna, mada ne i beznačajna zadovoljstva, potisnula je svoju patnju. Za mladu osobu, to je sve ili ništa. „Metafizička anksioznost“ adolescencije je tim ozbiljnija jer se javlja u društvu koje ne nudi odgovore ni na šta, koje na kraju zna samo da ponavlja lekciju relativizma, koje deluje frenetično, a da i ne zna zašto ili s kojim ciljem.

Mlada osoba se ne može zadovoljiti pukom akcijom. Potrebni su joj razlozi, smisao, istina, odgovor. Ne čuje ništa. Dovedena do paroksizma anksioznosti, ne može dobiti ništa od odraslih, jer su ovi i sami bespomoćni, kao i ona. Ni oni više nemaju nikakve vrednosti ili smisao. Roditelji i nastavnici su potpuno bespomoćni. Poslednjih meseci (1968) mnogo se govorilo kako mladi ljudi traže Učitelja. U stvari, traže nekoga ko daje smisao njihovoj situaciji, njihovoj avanturi. Ali oni više ne žele Učitelja razočaranja, poput Sartra: nihilizam, makar u njihovim očima, ima draž apsoluta.

Mladi se stoga nalaze u tom objektivnom položaju u odnosu na društvo koji ih izdvaja i postavlja u situaciju konfrontacije, ali da li je to dovoljno da ih učini revolucionarnom snagom? Tu treba prethodno razmotriti jedno pitanje. Demografi su u svojim procesima odnosa između starosnih grupa stanovništva obično govorili o „starosnim klasama“. Čini se da je tu došlo do izvesnog pogrešnog razumevanja tog pojma ili makar do neke promene. Starosna klasa je predstavljala starosni raspon definisan određenim brojem karakteristika. Ali usled opsednutosti rečju „klasa“, ta formula se odnedavno tumači kao slika sociološke klase i onda se pokušavalo da se omladina predstavi kao neka vrsta klase, u raspodeli prema godinama i po uzoru na klasnu borbu. Ta konfuzija je ponekad izričito naglašena: Gliksman će reći, na primer, da mladi ljudi nisu nužno okarakterisani godinama, već da su to žrtve buržoaske eksploatacije, nasilne agresije, ugnjetavanja, frustracije.² Oni prepoznaju sebe u svima onima koji se nalaze u istom položaju i obrnuto. Mladi ljudi su svi oni koji se nalaze u toj situaciji, bez obzira na godine. Ta lirska konfuzija je savršeno značajna. Apsolutno je neophodno da omladina preuzme primat od proletarijata, pošto ima iste karakteristike, one najbanalnije tradicionalne, kao i ovaj drugi, ali i zato što donosi novu snagu. Stoga moramo pokušati da ispitamo da li omladina predstavlja klasu, da bismo znali da li se ona uklapa u klasičnu šemu klasne borbe.

Rekao bih da nam brza analiza dopušta da isključimo to tumačenje. Iako možemo govoriti o periodu od deset godina za „mladost“, sigurno je da se prelazak u drugu fazu dešava prilično brzo. Mlada osoba menja „klasu“, ali jedan od najvažnijih elemenata specifičnosti klase u teoriji klasne borbe jeste njen fatalni i neopozivi karakter: čovek je vezan za svoju klasu nekom vrstom sudbine, što izaziva revolt. Kada je društvena mobilnost velika, klase imaju tendenciju da se raspadaju, a klasna borba da slabi. Štaviše, u toj „klasi“ nema nikakvog jedinstva. Mladi radnik je pre svega radnik, mladi

² André Glucksmann, *Stratégie et révolution en France*, 1968, 50. (Nap. Ellul.)